

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА І КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті аналізується історіографія громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності Антона Крушельницького, відомого громадсько-політичного діяча, письменника, публіциста, літературознавця, журналіста, перекладача, педагога, міністра освіти Міністерства народної освіти Української Народної Республіки, редактора і видавця.

Ключові слова: Антін Крушельницький, громадсько-політична діяльність, культурно-просвітницька діяльність, історіографія проблеми, Західна Україна.

Актуальність досліджуваної тематики має цінне наукове значення, оскільки дає можливість проаналізувати історіографію проблеми громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності Антона Крушельницького (1878–1937 рр.), відомого громадсько-політичного діяча, письменника, публіциста, літературознавця, журналіста, перекладача, педагога, міністра освіти Міністерства народної освіти Української Народної Республіки, редактора і видавця, осмислення його місця в національному житті, обґрунтування ролі й значення в історії України. Цей значний перелік його зацікавлень свідчить про неординарність особи, його всебічність і талант.

В українській історіографії до сьогодні не має жодного ґрунтовного наукового історичного дослідження, у якому б аналізувалася історіографія громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького, більше того, дослідники у загальних історичних працях практично не згадують його.

Актуальність публікації ґрунтується на тому, що попри усі досягнення національної історіографії у дослідженні задекларованої тематики, зазначена проблема у повному обсязі й належним чином, комплексно й концептуально не розглядалася науковцями. Наукове осмислення історіографії громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького (1878–1937 рр.) є важливим і актуальним завданням української національної історіографії. Сприяння його розв'язання й покликана ця стаття.

Наукова новизна статті зумовлена сукупністю поставлених завдань та засобами їх розв'язання. У публікації вперше концептуально, комплексно, цілісно, всебічно та ґрунтовно досліджено історіографію громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького (1878–1937 рр.); проаналізовано й класифіковано історіографічний матеріал із досліджуваної проблематики; введено у науковий вжиток значну кількість важливих маловідомих і невідомих, раніше недоступних архівних і рукописних джерел та документів;

Мета статті – аналіз історіографії громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького в окреслений період.

Для реалізації мети визначено основні завдання: виокремити основні групи праць в історіографії проблеми; проаналізувати загальні праці з історії України, політичної історії, нариси культурно-просвітницьких і суспільно-політичних рухів, історії держави і права, публікації дослідників української діаспори, праці радянських учених і дослідження сучасних українських науковців.

Історіографію праць з досліджуваної проблематики умовно можна поділити на такі чотири групи: до першої групи належать загальні праці з історії України, політичної історії, нариси культурно-просвітницьких і суспільно-політичних рухів, історії держави і права; до другої –

публікації дослідників української діаспори; до третьої – праці радянських учених; до четвертої – дослідження сучасних українських науковців.

Перша група представлена працями з історії України, політичної історії, нарисами культурно-просвітницьких і суспільно-політичних рухів, історії держави і права. Зокрема, це дослідження Т. Гунчака [1], І. Нагаєвського [2], Ю. Зайцева [3], С. Кульчицького [4], В. Смолія [5], Я. Грицака [6], В. Іванова [7]. Так, Т. Гунчак пише про трагічні події для України й українців у 30-х рр. ХХ ст., наголошуючи в основному на політичних процесах цього часу, наводить приклади знищення як окремих осіб, так і цілих інституцій [1, с. 195–203]. І. Нагаєвський згадує про утворення 9 квітня 1919 р. у Рівному, на Волині, нового лівого уряду, в складі якого перебував й А. Крушельницький. Автор загалом наголошував на основних напрямках його роботи, не акцентував увагу на особах чиновників міністерства [2, с. 289].

Ю. Зайцев основну увагу приділяв відродженню влади Директорії, її внутрішньому становищу і спробам реформувань [3, с. 236–238]. Аналізуючи культурне життя західноукраїнських земель у міжвоєнний період, наголошував на політизації літературного процесу, виділяв так званих «пролетарських письменників», об'єднаних у літературно-мистецьку групу «Горно», яка видавала часопис «Вікна» і до якої належали «новошляхівці», що гуртувалася навколо журналу «Нові шляхи», редактором якого був А. Крушельницький [3, с. 276].

С. Кульчицький, аналізуючи політику радянського керівництва щодо Західної України, наголошував на тому, що галицька інтелігенція намагалася, за рахунок виїзду до УСРР, отримати працю або фахову підготовку в середній та вищій радянській школі. Окрім того, автор зазначав на фінансуванні не лише прокомуністичних, але й некомуністичних структур у Західній Україні з метою отримання підтримки серед населення. На його думку, після самогубства М. Скрипника у 1933 р. в радянській Україні розпочалося справжнє полювання на вихідців із Західної України [4, с. 273–278].

Колектив авторів історії України за редакцією В. Смолія основну увагу приділяв політичній ситуації в УНР у квітні-травні 1919 р. Зокрема, уряду Б. Мартоса, Міністерство народної освіти (далі – МНО), очолюване А. Крушельницьким. Очільник кабінету уряду оголосив про орієнтацію на власні сили, на забезпечення армії та сімей військових [5, с. 251]. Значна увага приділена «кам'янецькому періоду» уряду УНР, однак про участь у його роботі А. Крушельницького не йдеться [5, с. 252–253].

Я. Грицак писав про репресії проти тих галичан-комуністів, які виїхали до УСРР у 1920-х – на початку 1930-х рр. під впливом прорадянської ідеології, а саме: Антона та Івана Крушельницьких [6, с. 197]. Хоча, як відомо, до УСРР виїхали практично усі члени родини Крушельницьких у 1932 р. В. Іванов розглянув нетривалий, але насичений подіями, час відродження Української національної держави, становлення уряду УНР і основні завдання його функціонування (1917–1920 рр.) [7]. Незважаючи на солідність і значимість зазначених видань, задекларованій проблемі не відведено належної уваги.

У другій групі подано публікації дослідників української діаспори, таких, як: І. Боднарука [8, с. 92–95], М. Ґави [9, с. 591–592], Б. Романенчука [10, с. 197–226] та інших. Зокрема, І. Боднарук писав про складні умови, у яких опинилися українці упродовж 1920–1930-х рр. у складі Польщі, що й стало, на його думку, причиною орієнтації на УСРР, де, здавалося, політичний процес вів нестримно до повного суверенітету «української радянської держави» [8, с. 92]. Автор вважав, що А. Крушельницький видавав у Львові «за большевистські гроші» «Нові шляхи», яким хотів підкопати «Літературний вісник». Перші числа журналу не викликали підозрінь, у якому напрямі йде журнал. Але дедалі «Нові шляхи» стали на радянські позиції» [8, с. 92].

І. Боднарук повідомляв про виїзд сім'ї Крушельницьких до радянської України, наголошував на тому, що виїхали «... Крушельницькі з усім майном, забрали з собою навіть кімнатну собачку» [8, с. 94]. Автор зазначав, що 13–15 грудня 1934 р. виїзна сесія військової колегії Найвищого суду СРСР розглянула справу «28 українських громадян, письменників, критиків і діячів української культури, засудили їх до розстрілу. Серед розстріляних були такі письменники: Іван Крушельницький, його брат Тарас...» [8, с. 92–93].

До поданої І. Боднаруком інформації варто внести певні корективи. А. Крушельницького і його синів, Івана й Тараса арештовано ще у листопаді 1934 р., звинувачено у керівництві націоналістичною організацією й 17 грудня 1934 р. – дітей розстріляно. Кримінальну справу їх батька Антона переглянуто і у березні 1935 р. заслали на десять років на Соловки. 23 жовтня 1937 р. «трійка» УНКВС в Ленінградській області винесла йому смертний вирок і у той же день привела його у виконання [11, с. 377]. Пізніше, його реабілітували, згідно із ухвалою військової колегії Верховного Суду СРСР № 4н-011856/57 від 19 жовтня 1957 р., у якій зазначалося, що засуджено А. Крушельницького безпідставно й кримінальну справу припинено за відсутністю складу злочину [12, арк. 218].

І. Боднарук повідомляв цікаву інформацію щодо тісних і дружніх стосунків сім'ї Крушельницьких із радянським консулом у Львові й галицькими комуністами. У Березові Вижньому, біля Яблунева, з'їжджалися на канікули консул А. Радченко, віце-консул із дружиною, дочкою і служницею, дружина депутата від «Сельробу» («лівиці» – примітка автора) К. Вальнецького, Софія з малим сином і Я. Галан [8, с. 94]. А. Крушельницький мріяв про переїзд у Наддніпрянську Україну, не вірячи, що там також складно, а то й небезпечно, жити таким, як він. Існує думка, що саме радянський консул у Львові В. Радченко радив йому переїхати до Харкова [13].

І. Крушельницький дружив з Я. Галаном, який у Нижньому Березові в 1929 р. одружився із дочкою місцевого коваля. Через рік вони уже ворогували, Я. Галан постійно критикував І. Крушельницького. І. Боднарук писав про те, що останній «... був великим циніком і з сарказмом висловлювався про галицьку пресу й наші установи» [8, с. 94]. Власне автор припускав, що саме Я. Галан спричинився до смерті сина А. Крушельницького – Івана, тому що писав на нього доноси [8, с. 94].

М. Гава писав про те, що у студентські часи А. Крушельницький був членом групи, яка видавала місячник «Молода Україна», об'єднувала свідомих учнів середніх шкіл і студентів університетів у Західній Україні [9, с. 591–592]. Він зазначав, що А. Крушельницький відомий своєю творчою працею і організаторськими здібностями як директор української гімназії «Рідної школи» ім. Т. Шевченка у Городенці в 1911–1918 рр. [9, с. 592]. Однак М. Чаграк повідомляла про те, що А. Крушельницький був директором української приватної гімназії у м. Городенці упродовж 1912–1918 рр. з перервами [14, с. 70].

М. Гава намагався довести, що виїзд сім'ї Крушельницьких до УСРР пов'язаний із тим, що Антін вважав «... підсоветську Україну землею обітованою, і повіривши у широкий розквіт української культури, покинув разом зі своїми синами й донькою Західну Україну і переселився до Києва» [9, с. 592]. Слід визнати, що ставлення до ідейного вибору Крушельницьких було надзвичайно коректним.

Натомість, внучка А. Крушельницького, Лариса, згадувала про те, що у травні 1934 р. вони виїхали до Харкова [15, с. 118], а не до Києва, як повідомляв М. Гава. О. Рубльов писав про те, що Крушельницькі розпочали виїжджати зі Львова ще у 1931 р., йдеться про дочку Володимиру, яка навчалася в аспірантурі Венерологічного інституту [16, с. 547]. Внучка Лариса у споминах «Рубали ліс. Спогади галичанки» [15, с. 118–131] згадувала про те, що їх родина мала змогу виїхати до Канади, де її діда Антона добре знали як літератора й редактора [15 с. 118]. До речі, М. Хандога, головний редактор «Народного слова» із Пітсбурга (США), повідомляв його, як редактора «Нових шляхів» у Львові, що часопис був дуже добре редагований, у листі йшлося й про те, щоб поширювати його на теренах Америки [17, арк. 14–15]. Як згадувала Лариса, її бабуся вважала, що з Канади можна повернутися, принаймні навідуватися до Галичини, а з радянської України «... назад дороги немає» [15 с. 118].

М. Гава також подав останні роки життя А. Крушельницького в ув'язненні. «Зажурений, посивілий батько-Крушельницький, ледве пересуваючи ноги по темній коморі, жив на далекій півночі у соловецькому кремлі. Єдиною розрадою для батька була його донька, що так само сиділа тут же в кремлі й працювала лікарською помічницею у соловецькому шпиталі. Восени 1937 року перевезли старого Антона Крушельницького до інших таборів, де доля його залишилася незнаною» [9, с. 592]. С. Підгайний писав про те, що «Глибокої осені 1937 року повезли і старого Крушельницького шукати ще нових, незнаних нетрів советської Півночі, щоб уже випив він повну чашу глуму і страждань за свою і синів наївність та віру в «советське ельдорадо» [18, с. 86].

Доволі розлогу інформацію про А. Крушельницького подав М. Романенчук, в основному присвятивши її йому, як літератору. Так, автор повідомляв про прибуття А. Крушельницького до Коломиї у 1904 р., листування з І. Франком, надсилання йому на рецензію п'єси «Де серце мовить», у якій відобразив деякі риси сполонізованого коломийського міщанства [10, с. 207–208]. Автор писав про те, що оцінив її І. Франко як слабку, відповідно Антін Владиславович не зміг її опублікувати. Подав інформацію про його перебування у Станиславові, Коломиї, Бережанах. Спільне видання зі В. Старосольським літературної серії «Живі струни» – розповідь з перекладу польського поета-модерніста Станіслава Пшибишевського. Зазначений переклад критикував як І. Франко, так і С. Єфремов за патріархальність поданої у творі моралі [10, с. 208]. Натомість, другий випуск «Живих струн», переклад польської письменниці Габрієлі Запольської «В гірничій діброві», І. Франко оцінив позитивно [10, с. 208]. Опісля він видав третій випуск «Живих струн» – «Люди з одної доби» Ореста Авдиківського, четвертий – його власна збірка оповідань «Пролетарі» (1899 р.) про погляди на сучасну літературу і п'ятий випуск драми Владислава Оркана «Ніч» з передмовою В. Старосольського [10, с. 208].

М. Романенчук писав також і про те, що саме під впливом творчості І. Франка А. Крушельницький відійшов від модернізму С. Пшибишевського і перейшов до соціального реалізму, який пропагував у Галичині [10, с. 208]. Окрім того, автор подав перелік творів, виданих А. Крушельницьким [10, с. 208–209].

Отже, публікації дослідників української діаспори охоплюють значний пласт як громадсько-політичної, так і культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького, однак її автори допускають окремі помилки й хиби, що було свідченням того, що вони у силу ідеологічних причин не змогли повною мірою користуватися інформацією, що зберігалася у радянських державних архівах.

Третя група – праці радянських учених. Основну увагу приділено літературним зацікавленням А. Крушельницького. Автори намагалися показати формування через вплив на нього не лише особи І. Франка, але й його творів. Це в основному публікації таких авторів, як: С. Трофимука [19, с. 98–101; 20, с. 84–90; 21, с. 75–81; 22, с. 146–153], Г. Панкевича [23, с. 113–115]. Незважаючи на домінування у середовищі радянської науки марксистсько-ленінської ідеології, автори використали значну частину фактичного матеріалу, тим самим доповнивши не лише філологічну, але й історичну науку фактологічними даними.

С. Трофимук започаткував традицію вивчення епістолярної спадщини А. Крушельницького, аналізуючи окремі листи І. Франка до автора, у яких основну увагу приділив їх літературним взаєминам [19, с. 98–101]. І. Франко постійно цікавився творчістю А. Крушельницького, починаючи з 1900 р. між ними налагодилися тісні зв'язки. Звичайно, що листи І. Франка до А. Крушельницького лише частково висвітлюють творчі й особисті взаємини двох письменників. Значний інтерес складають листи А. Крушельницького до І. Франка, рецензії останнього на його твори, а також літературно-критичні розвідки і рецензії А. Крушельницького на художні твори І. Франка. Аналіз матеріалів свідчить про те, що І. Франко, як принциповий і вимогливий критик, намагався застерегти молодого А. Крушельницького від захоплення модерном, скерувати його до реалізму [20, с. 84–90].

Окрему частину публікацій С. Трофимук присвятив «віденському» і «львівському» періодам діяльності А. Крушельницького, його творчим взаєминам з письменниками й видавцями в УСРР тощо [21, с. 75–81]. А. Крушельницький намагався широко пропагувати твори І. Франка, розробляв з ним спільні літературні проекти [22, с. 146–153].

Г. Панкевич основну увагу приділив столітньому ювілею А. Крушельницького як педагога, залишивши поза увагою не лише його педагогічну, але й громадсько-політичну і культурно-просвітницьку працю [23, с. 113–115].

Загалом, варто відзначити певну односторонність праць радянських дослідників, які, виходячи з умов радянської ідеології, не змогли цілісно проаналізувати діяльність А. Крушельницького, а намагалися шаблонно й стереотипно дослідити її. Хоча, певною мірою варто, все ж таки віддати їм належне, оскільки вони подають у публікаціях фактологічний матеріал.

Четверта група представлена публікаціями сучасних українських науковців. Це праці таких дослідників, як: О. Рубльова, Ю. Черченка [24; 25], В. Даниленка, Г. Касьянова [26], В. Даниленка, Г. Касьянова, С. Кульчицького [27], Г. Касьянова [28], Ю. Шаповала [29], М. Дубини [30], О. Добржанського [31], Г. Цвенгроша [32], І. Лікарчука [33], Н. Чаграк [34, с. 184–189; 35, с. 248–254; 36, с. 428–434; 37, с. 175–177; 38, с. 68–72, 39; 40, с. 13–18], А. Боровика [41], С. Підгайного [18] та інших.

Зокрема, О. Рубльов та Ю. Черченко зазначають, що у грудні 1934 р., у першій «кіровській хвилі», серед 28 представників української інтелігенції на підставі вироку виїзної сесії військової колегії Найвищого суду СРСР під головуванням В. Ульріха, що відбулася 13–15 грудня 1934 р. у Києві розстріляно, зокрема, західноукраїнських літераторів Івана Крушельницького та Романа Сказинського. Водночас репресіям піддано й інших членів родини Крушельницьких – відомого письменника й громадського діяча А. Крушельницького та його сина – Тараса, що у 1932 та 1934 рр. переїхали до УСРР. У праці також йдеться про фінансову заборгованість українських радянських видань А. Крушельницькому [24–25].

В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький наголошують на складних умовах, у яких перебувала українська інтелігенція у 20–30-ті рр. ХХ ст. З одного боку, автори позитивно оцінюють умови для культурного розвитку українців у 20-ті рр. ХХ ст., з іншого – висловлюють негативне ставлення боротьби радянської системи із прибічниками українізації в 30-ті рр. ХХ ст. [26–27].

Г. Касьянов аналізував не лише соціальний портрет української інтелігенції 20–30-х рр. ХХ ст., але й досліджував її історичну долю. Автор намагався показати, що у радянській системі цінностей українській національній інтелігенції не відводилося місця, позаяк її майбутнє визначалося більшовицькою ідеологією [28].

Ю. Шаповал повідомляв про те, що розстріл так званих «терористів», які входили до «Об'єднання українських націоналістів», організації, що мала на меті повалення радянської влади шляхом здійснення терористичних актів, диверсій та шкідництва. Виїзна сесія військової колегії Найвищого суду СРСР під головуванням В. Ульяріха розглянула справи 37 осіб. Серед яких були й Крушельницькі, власне Антін, під тиском слідства, «визнав» себе керівником «Об'єднання українських націоналістів» [29, с. 153–154].

М. Дубина писав про літературну працю А. Крушельницького, наголошував на його непересічному талантові як автора, публіциста, видавця [30]. У монографії О. Добржанського згадується про започаткування діяльності товариства «Молода Україна», створення видавничого комітету, до складу якого, окрім В. Сімовича, Г. Герасимовича, М. Івашка, належав і А. Крушельницький. Видання останнім збірки «Серце» [31, с. 413–414].

Г. Цвенгрош доволі узагальнено писав про перебування А. Крушельницького на посаді міністра МНО УНР, основну увагу звертав на постановку задекларованої проблематики [32, с. 25–29]. Про міністрів освіти України, в тому числі й про А. Крушельницького, йдеться у праці І. Лікарчука [33, с. 123–128].

Н. Чаграк досліджувала педагогічну діяльність А. Крушельницького на теренах Станіславщини [34, с. 184–189], його педагогічні погляди [35, с. 248–254], питання морального виховання на принципах християнської етики у його педагогічній спадщині [36, с. 428–434], ідею національної школи у педагогічних поглядах С. Русової та А. Крушельницького [37, с. 175–177], роль сім'ї як чинника формування світогляду останнього [38, с. 68–72], педагогічні погляди і просвітницьку діяльність А. Крушельницького [39; 40, с. 13–18].

Проблему українізації загальноосвітніх шкіл у часи виборювання державності (1917–1920 рр.) й роль А. Крушельницького у діяльності закордонної місії, скерованої до Відня з метою налагодження друку україномовних підручників, аналізував А. Боровик [41, с. 264–281].

З усіх зазначених авторів, найбільше інформації про переїзд А. Крушельницького зі Львова до Харкова у 1934 р., заборгованість радянських видавництв щодо виплати гонорарів західноукраїнським авторам, у тому числі й А. Крушельницькому, сумлінного виконання ним обов'язків педагога, про протидію «Нових шляхів», редагованих ним, «Літературно-науковому віснику», його арешт і подальшу долю – писав О. Рубльов [16].

У праці С. Підгайного йдеться про зацікавлення А. Крушельницького більшовизмом, виїзд до УСРР, арешт і розстріл синів, його перебування у Соловецькому кремлі тощо [18, с. 85–86].

Певний внесок у поступ історіографії праць із задекларованої проблематики внесла й автор цієї статті [42, с. 145–148; 43, с. 160–165; 44, с. 195–199; 45, с. 10–13; 46, с. 55–63; 47, с. 117–120; 48, с. 24–28; 49, с. 109–114; 50, с. 85–89; 51, с. 142–146; 52, с. 453–465; 53, с. 252–255; 54, с. 151–158; 55, с. 59–62; 56, с. 131–140; 57, с. 126–131; 58, с. 111–115; 59, с. 157–164; 60, с. 110–118] та інших публікаціях.

Отже, підсумовуючи аналіз історіографії проблеми громадсько-політичної і культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького (1877–1937 рр.), вважаємо за необхідне констатувати наступне. За значний період вивчення задекларованої проблематики нагромаджено певну кількість в основному науково-популярної літератури, що тим чи іншим чином є дотичною до різних аспектів досліджуваної проблеми. Однак вона не є систематично структурованою й цілісною, комплексно не розкриває проблему в цілому, а лише поверхово, тому недостатне вивчення цієї проблеми вимагало подальшого її предметного дослідження, що сприяло б глибшому аналізу історіографії проблеми громадсько-політичної і культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького в окреслений період. Об'єктивні обставини склалися таким чином, що до цього часу не було підготовлено спеціальних наукових праць, у яких досліджувалася б історіографії проблеми громадсько-політичної і культурно-просвітницької діяльності А. Крушельницького (1877–1937 рр.).

Список використаних джерел

1. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.: іл.
2. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К.: Український письменник, 1994. – 413 с.
3. Історія України / [керівник авт. кол. Ю. Зайцев]. – Львів: Світ, 1996. – 488 с.
4. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. Кульчицький. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.
5. Історія України: нове бачення / [під ред. В. А. Смолія]. – К.: «Альтернативи», 2000. – 464 с.: іл.
6. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Й. Грицак. – К.: Генеза, 2000. – 360 с.: іл.
7. Іванов В. М. Історія держави і права / В. М. Іванов. – К., 2002. – Ч. 2. – 2003. – 224 с.
8. Боднарук І. Одна з жертв проклятих років / І. Боднарук // Визвольний шлях. – Січень, 1965. – Кн. 1 (203). – Річник XVIII (XII). – № 1. – С. 92–95.
9. Гава М. В. Антін Крушельницький / М. Гава // Городенщина. Історично-мемуарний збірник. – Нью Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. – С. 591–592. 10.
10. Романенчук Б. Літературна Коломия / Б. Романенчук // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей

про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломоян, 1988. – С. 197–226. 11. Довідник з історії України (А–Я) / [за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста]. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с. 12. Галузевий державний архів Служби Безпеки України, ф. 6, спр. 44987-ФП, 224 арк. 13. Давиденко Є. Загублені сліди Антіна Крушельницького [Електронний ресурс] / Є. Давиденко // Зоря Полтавщини. – 25 жовтня 2012. – Режим доступу: <http://www.zorya.poltava.ua/?p=5956>. 14. Чаграк Н. І. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Антона Крушельницького: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Чаграк Наталія Ігорівна. – Івано-Франківськ, 2004. – 210 с. 15. Крушельницька Л. Рубали ліс. Спогади галичанки / Л. Крушельницька. – Львів, 2001. – 260 с., 34 с. іл. 16. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939) / О. С. Рубльов. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с. 17. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 311, оп. 1, спр. 11, 51 арк. 18. Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках. Недостріляні / С. Підгайний. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 326 с. 19. Трофимук С. Листи Івана Франка до Антона Крушельницького / С. Трофимук // Жовтень. – 1958. – № 12. – С. 98–101. 20. Трофимук С. Творчі зв'язки І. Франка та А. Крушельницького (на матеріалах листування) / С. Трофимук // Радянське літературознавство. – 1963. – № 5. – С. 84–90. 21. Трофимук С. З листування Антона Крушельницького / С. Трофимук // Радянське літературознавство. – 1968. – № 9. – С. 75–81. 22. Трофимук С. Антін Крушельницький – кореспондент Івана Франка / С. Трофимук // Жовтень. – 1968. – № 9. – С. 146–153. 23. Панкевич Г. Антін Крушельницький – педагог: До 110-річчя від дня народження письменника / Г. Панкевич // Жовтень. – 1988. – № 7. – С. 113–115. 24. Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Західноукраїнська інтелігенція та сталінщина / О. С. Рубльов, Ю. А. Черченко. – К.: Ін-т історії АН УРСР, 1990. – 58 с. 25. Рубльов О. С. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції, 20–50-ті роки ХХ ст. / О. С. Рубльов, Ю. А. Черченко. – К.: Наук. думка, 1994. – 350 с. 26. Даниленко В. М. Сталінізм і українська інтелігенція (20–30-і роки) / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов. – К.: Наук. думка, 1991. – 96 с. 27. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. – К.: Либідь, 1991. – 344 с. 28. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля / Г. В. Касьянов. – К.: Глобус, Вік; Едмонтон: Канад. ін-т Укр. Студій Альберт. ун-ту, 1992. – 176 с. 29. Шаповал Ю. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії / Ю. Шаповал. – К. Наукова думка, 1993. – 352 с. 30. Дубина М. І. Антін Крушельницький: літературно-критичний нарис / М. І. Дубина. – К.: Фотовідеосервіс, 1993. – 48 с. 31. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / О. Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с. 32. Цвенгрош Г. Із історії діяльності професора Антона Крушельницького на посаді міністра народної освіти УНР: Постанова питання / Г. Цвенгрош // Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і удосконалення. – Рівне, 1999. – Т. II. – С. 25–29. 33. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: В 2-х т. Т. 1 (1917–1923 рр.) / І. Л. Лікарчук. – К.: Видавець Ешке О.М., 2002. – 328 с. 34. Чаграк Н. Педагогічна діяльність А. Крушельницького на теренах Станіславщини / Н. Чаграк // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – Вип. 7. – С. 184–189. 35. Чаграк Н. Педагогічні погляди А. Крушельницького / Н. Чаграк // Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Серія. соціально-педагогічна. – Вип. 3. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – С. 248–254. 36. Чаграк Н. Питання морального виховання на принципах християнської етики у педагогічній спадщині А. Крушельницького / Н. Чаграк // Християнство в Україні на межі третього тисячоліття. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 428–434. 37. Чаграк Н. Ідея націоналізації школи у педагогічних поглядах С. Русової та А. Крушельницького / Н. Чаграк // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – Вип. 5. – С. 175–177. 38. Чаграк Н. Сім'я як чинник формування світогляду А. Крушельницького / Н. Чаграк // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – Вип. 6. – С. 68–72. 39. Чаграк Н. І. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Антона Крушельницького: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. І. Чаграк. – Івано-Франківськ, 2004. – 19 с. 40. Чаграк Н. Діяльність Педагогічної місії УНР у справі видання українських шкільних підручників (1916–1921 рр.) / Н. Чаграк // Джерела: Науково-методичний вісник. – Івано-Франківськ, 2002. – № 1–2. – С. 13–18. 41. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917–1920 рр.) / А. М. Боровик. – Чернівці: КП Видавництво «Чернігівські обереги», 2008. – 368 с. 42. Зуляк М. Антін Крушельницький і «Просвіта» / М. Зуляк // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: VIII Всеукраїнська наукової конференції (м. Тернопіль, 15 листопада 2012 р.). – Тернопіль, 2012. – С. 145–148. 43. Зуляк М. Співпраця Антона Крушельницького з «Життям і Знанням» / М. Зуляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 2. – С. 160–165. 44. Зуляк М. Роль молодіжних, жіночих організацій і Греко-католицької церкви у діяльності «Рідної школи» / М. Зуляк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодні)» / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. У двох частинах. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Ч. II. – С. 195–199. 45. Зуляк М. Антін Крушельницький «Про «останню волю покійного Ю. Романчука» / М. Зуляк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодні)» / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. У двох частинах. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Ч. II. – С. 10–13. 46. Зуляк М. «Нові шляхи» – львівський літературно-науковий, мистецький і громадський місячник (1929–1932 рр.) / М. Зуляк

// Гуманітарні дисципліни у навчально-виховних проєктах вищих навчальних закладів: зб. наук. статей. – Львів: ПП Сорока Т. Б., 2013. – Випуск 3. – С. 55–63. 47. Зуляк М. І. Антін Крушельницький – популяризатор творчості Івана Франка / М. І. Зуляк // Вісімнадцята Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів, присвячена 150-річчю ювілею В. І. Вернадського: Матеріали конференції (м. Київ, 26 квітня 2013 р.). – Київ, 2013. – С. 117–120. 48. Зуляк М. Антін Крушельницький про політичну лінію західноукраїнської національної демократії кінця XIX – початку XX ст. / М. Зуляк // Мандрівець. – 2013. – № 2. – С. 24–28. 49. Зуляк М. Співпраця Антона Крушельницького з українськими видавничими товариствами у Відні (1919–1920 рр.) / М. Зуляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Випуск 1. – Частина 1. – С. 109–114. 50. Зуляк М. І. Формування Антона Крушельницького як особистості і громадсько-політичного діяча (кінець XIX – початок XX ст.) / М. І. Зуляк // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2013. – Випуск XXXVII. – С. 85–89. 51. Зуляк М. Діяльність Антона Крушельницького в УНР і закордонній групі УНР у Відні / М. Зуляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Випуск 2. – Частина 1. – С. 142–146. 52. Зуляк М. Націоналізм та його бачення Антоном Крушельницьким / М. Зуляк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 23 / [гол. редколегії Микола Литвин]. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2013. – С. 453–465. 53. Зуляк М. Участь Антона Крушельницького в діяльності педагогічної місії міністерства освіти УНР у Відні (1919–1921 рр.) / М. Зуляк // Українознавчий альманах. – Випуск 14. – Київ, 2013. – С. 252–255. 54. Зуляк М. Радянофільська тематика львівського часопису «Нові шляхи» (1929–1932 рр.) / М. Зуляк // Інтелекція і влада: громадсько-політичний науковий збірник. Серія: Історія / Одеський національний політехнічний університет. – О.: Астропринт, 2013. – С. 151–158. 55. Зуляк М. І. Участь Антона Крушельницького в громадському житті міжвоєнного періоду / М. Зуляк // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.): у 5-х частинах. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 4. – С. 59–62. 56. Зуляк М. Антін Крушельницький – директор приватної гімназії в Городенці / М. Зуляк // Україна в контексті європейської історії: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 131–140. 57. Зуляк М. Вплив родинного середовища і провідних діячів на формування Антона Крушельницького як особистості, громадсько-політичного та культурно-просвітнього діяча / М. Зуляк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції на тему: «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» (м. Тернопіль, 26 квітня 2013 р.). – Тернопіль, 2014. – С. 126–131. 58. Зуляк М. Листування Антона Крушельницького з Іваном Франком / М. Зуляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Випуск 1. – Частина 1. – С. 11–15. 59. Зуляк М. Антін Крушельницький – головний редактор «Нових шляхів» і «Критики» / М. Зуляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2015. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 157–164. 60. Зуляк М. Публіцистична праця Антона Крушельницького / М. Зуляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2015. – Вип. 2. – Частина 3. – С. 110–118.

Марьяна Зуляк

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ И КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦКОГО: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

В статье анализируется историография общественно-политической и культурно-просветительской деятельности Антона Крушельницкого, известного общественно-политического деятеля, писателя, публициста, литературоведа, журналиста, переводчика, педагога, министра образования Министерства народного образования Украинской Народной Республики, редактора и издателя.

Ключевые слова: Антон Крушельницкий, общественно-политическая деятельность, культурно-просветительская деятельность, историография проблемы, Западная Украина.

Mariana Zuliak

SOCIAL AND POLITICAL, CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF ANTON KRUSHELNYTSKY: HISTORIOGRAPHY OF ISSUE

The article deals with historiography of Anton Krushelnytsky, well known as a social and political activist, writer, essayist, literary critic, journalist, translator, teacher, editor and publisher.

Key words: Antin Krushelnytsky, social and political activity, cultural and educational activity, historiography of issue, Western Ukraine.